

A1

Το ίδιο και οι οικοδόμοι και όλοι οι άλλοι: χτίζοντας με καλό τρόπο σπίτια θα γίνουν καλοί οικοδόμοι, χτίζοντας τα όμως με κακό τρόπο θα γίνουν κακοί· αν δεν ήταν έτσι, δεν θα υπήρχε ανάγκη δασκάλου, και όλοι θα ήταν καλοί ή κακοί εκ γενετής. Το ίδιο συμβαίνει και με τις αρετές: κάνοντας αυτά που κάνουμε στην καθημερινή μας συνάφεια με τους άλλους ανθρώπους άλλοι γινόμαστε δίκαιοι και άλλοι άδικοι· επίσης, κάνοντας αυτά που κάνουμε στις επικίνδυνες και φοβερές περιστάσεις της ζωής και αποκτώντας σιγά σιγά τη συνήθεια να αισθανόμαστε φόβο ή θάρρος, άλλοι γινόμαστε ανδρείοι και άλλοι δειλοί. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και σε σχέση με τις επιθυμίες και την οργή: άλλοι γίνονται σώφρονες και πράοι και άλλοι ακόλαστοι και οργίλοι, οι πρώτοι με το να συμπεριφέρονται έτσι στις περιστάσεις αυτές και οι άλλοι με τον αντίθετο τρόπο. Με δυο λόγια: οι έξεις γεννιούνται από την επανάληψη ομοίων ενεργειών. Γι' αυτό και πρέπει να φροντίζουμε οι ενέργειές μας να έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, αφού οι έξεις είναι τελικά αντίστοιχες προς τις διαφορές που οι ενέργειες αυτές παρουσιάζουν μεταξύ τους.

B1. «καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης»

Ο Σταγειρίτης φιλόσοφος διακρίνει τα πολιτεύματα σε καλά και λιγότερο καλά και όχι σε καλά και κακά. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι το επίθετο φαύλης (που κανονικά σημαίνει κακός, ευτελής, ασήμαντος) χρησιμοποιείται εδώ με διαφορετική σημασία, έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στις αντιλήψεις του Αριστοτέλη. Η αναφορά αυτή στη

διάκριση των πολιτευμάτων φαίνεται, αρχικά, να μη σχετίζεται με το θέμα του κειμένου και να αποτελεί παρέκβαση. Κάτι τέτοιο, όμως, δεν ισχύει καθώς στόχος του φιλοσόφου είναι η σύνδεση της αξίας των πολιτευμάτων με την αρετή των πολιτών. Ειδικότερα, ο Αριστοτέλης δεν πιστεύει ότι υπάρχουν κακά πολιτεύματα, αφού πρωταρχικός στόχος όλων των νομοθετών, και άρα και των πολιτευμάτων μέσα στα οποία δρουν, είναι να κάνουν τους πολίτες ενάρετους ασκώντας τους στην ηθική αρετή, προκειμένου να κατακτήσουν την ευδαιμονία. Το κριτήριο διάκρισης των πολιτευμάτων σε καλά και λιγότερο καλά αφορά το βαθμό επιτυχίας του έργου των νομοθετών: όσο δηλαδή πιο κοντά στο στόχο τους φτάνουν, να οδηγήσουν τους πολίτες στην ηθική αρετή και άρα στην ευδαιμονία, τόσο καλύτερο θεωρείται και το πολίτευμα.

«καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται»

Πρόκειται για έννοιες που αποτελούν θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος ήδη από τις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης• σημειώνεται εδώ πως ο Αριστοτέλης έχει γράψει ένα έργο με τον τίτλο «Περί γενέσεως και φθοράς». Ο φιλόσοφος παρατηρεί εδώ μια φυσική διαδικασία μονόδρομη: γένεση→ αύξηση→ τελείωση→ παρακμή→ φθοράς, διαδικασία που ακολουθείται και στις ηθικές αρετές. Κάθε αρετή για τους ίδιους λόγους και με τη χρήση των ίδιων μέσων γεννιέται και με την καλή εξάσκηση κατακτιέται, ενώ με την κακή εξάσκηση χάνεται.

«ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται».

Στο απόσπασμα αυτό εμφανίζεται μια νέα έννοια, η ἕξις. Η λέξη αυτή ετυμολογικά παράγεται από το θέμα του μέλλοντα του ρήματος «ἔχω» και την παραγωγική κατάληξη –σις, που δηλώνει ενέργεια. Η αρχική σημασία της λέξης είναι το να κατέχει κανείς συνέχεια κάτι που έχει αποκτήσει. Για τον Σταγειρίτη η συγκεκριμένη λέξη απέκτησε ηθικό περιεχόμενο: πρόκειται για τα μόνιμα στοιχεία του ανθρώπινου χαρακτήρα που αποκτώνται με την επίπονη άσκηση και επανάληψη συγκεκριμένων ενεργειών. Οι ἕξεις είναι ένα από τα «γινόμενα ἐν τῇ ψυχῇ». Τα άλλα δύο είναι τα πάθη και οι αδυναμίες. Πάθη (όπως π.χ. επιθυμία, οργή) είναι όσα έχουν ως αποτέλεσμα την ευχαρίστηση ή δυσαρέσκεια. Οι δυνάμεις είναι οι δυνατότητες συμμετοχής στα πάθη, οι οποίες δεν αρκούν από μόνες τους για να χαρακτηριστεί κανείς καλός ή

κακός αλλά απαιτείται να γίνουν μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα του. Τα μόνιμα αυτά στοιχεία αποκτιούνται με την επανάληψη μιας πράξης που συνιστά την ἔξιν. Ακριβώς ότι η ἔξις απορρέει από τον εθισμό και δεν είναι κάτι ἔμφυτο φαίνεται και από τη χρήση του ρήματος «γίνονται», το οποίο δείχνει ότι η ἔξις προκύπτει μέσα από μια διαδικασία, από ένα βαθμιαίο τρόπο διαμόρφωσης και κατάκτησής της από τον άνθρωπο. Σήμερα η λέξη έχει αποκτήσει ψυχολογικό περιεχόμενο και είναι η συνήθεια ως αποτέλεσμα επανάληψης, μάθησης ή συνεχούς επίδρασης του ίδιου παράγοντα.

B2.

α) Ο φιλόσοφος προκειμένου να καταστήσει περισσότερο κατανοητή τη θέση του πως η σημασία της ηθικής πράξης είναι κομβική για την απόκτηση της ηθικής αρετής προβαίνει σε έναν αναλογικό συλλογισμό. Πιο συγκεκριμένα, με τη φράση <<Οὕτω δὴ καὶ >> εισάγει στο νέο επιχείρημα, τονίζοντας πως το ίδιο που συμβαίνει στις τέχνες συμβαίνει και στις αρετές. Ὅπως δηλαδή η κατάλληλη ή ακατάλληλη άσκηση κάνει τον τεχνίτη καλό ή κακό αντίστοιχα, ἔτσι και η ποιότητα του εθισμού στο χώρο των αρετών καθορίζει την ποιότητα των αποκτημένων αρετών. Ειδικότερα ο Σταγειρίτης αρχικώς αναφέρει τρία παραδείγματα για να δείξει ότι στις αρετές η απόκτηση τους γίνεται με τον εθισμό και η ποιότητα τους εξαρτάται από την ποιότητα του εθισμού που προηγήθηκε. Τα παραδείγματα αναφέρονται στον τρόπο με τον οποίο συναλλάσσονται μεταξύ τους οι άνθρωποι (κοινωνικές σχέσεις), τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν τις δύσκολες καταστάσεις και τέλος, τον τρόπο με τον οποίο διαχειρίζονται τις επιθυμίες τους. Συνεπώς, ανάλογα με το πώς θα διαχειριστούν οι άνθρωποι τα τρία αυτά πεδία εκδήλωσης της συμπεριφοράς τους θα διαμορφωθεί η ηθική ποιότητά τους.

β) Ο Αριστοτέλης, αφού κατέδειξε πως η απόκτηση μιας τεχνικής δεξιότητας είναι αποτέλεσμα επαρκούς άσκησης σε έναν τομέα, πλέον προβαίνει στη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο κατακτάται κάθε ηθική αρετή. Πιο συγκεκριμένα, τα παραδείγματα αναφέρονται σε αρετές που συνδέονται με τον τρόπο με τον οποίο οι

άνθρωποι συναλλάσσονται στις μεταξύ τους σχέσεις, τον τρόπο που αντιμετωπίζουν τις δύσκολες καταστάσεις της ζωής καθώς και τις επιθυμίες τους. Παρατηρεί κανείς πως ο φιλόσοφος διακρίνει δύο αντίθετους τρόπους συμπεριφοράς· ο ένας οδηγεί στη κατάκτηση των ηθικών αρετών, ενώ ο άλλος όχι. Ειδικότερα το πρώτο παράδειγμα <<πράττοντες γάρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι...ἄδικοι >> αναφέρεται στις κοινωνικές αρετές των ανθρώπων. Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να συναλλάσσονται, αυτός καθορίζει και την ποιότητα του χαρακτήρα τους ως προς αυτό. Αν μαθαίνουν να είναι δίκαιοι στις συναλλαγές τους γίνονται δίκαιοι, αν όχι άδικοι. Η διαμόρφωση του ήθους γίνεται υπόθεση του ίδιου του ανθρώπου, ο οποίος και έχει την ευθύνη των πράξεων του.

Με το δεύτερο παράδειγμα, << πράττοντες δὲ τὰ...δειλοί>> ο Αριστοτέλης δείχνει ότι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν τις δύσκολες και αντίξοες καταστάσεις στη ζωή τους διαμορφώνει τη στάση και τη συμπεριφορά τους. Έτσι αν μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν ψύχραιμα και με σθένος τις δυσκολίες χωρίς να αγνοούν τους κινδύνους, γίνονται ανδρείοι, αν όχι, δειλοί.

Τέλος, το τρίτο παράδειγμα παραπέμπει στις επιθυμίες και στα ανθρώπινα πάθη << Ὅμοίως...οὕτωςι >> με αυτό ο Αριστοτέλης εξηγεί ότι ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι τον ίδιο τον εαυτό τους και μάλιστα τις επιθυμίες και τις ορμές τους, καθορίζει τον χαρακτήρα τους. Αν μαθαίνουν να τιθασεύουν και να εκλογικεύουν τις επιθυμίες και τις ορμές τους, γίνονται δυνατοί και πράοι, αν όχι, ασύδοτοι και οξύθυμοι. Συνεπώς, ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι διαχειρίζονται τις περιστάσεις της καθημερινής ζωής είναι καθοριστικός για τη διαμόρφωση της ηθικής ποιότητας τους.

B3 Εισαγωγή

« Η σημασία της Ακαδημίας..... Πλάτωνα» (από σχολικό εγχειρίδιο, σελ. 128)

Σημείωση:

« Η σημασία της Ακαδημίας..... ο ένας στον άλλο» = το συγκεκριμένο χωρίο θα μπορούσε να παρατεθεί τροποποιημένο ως σύντομη εισαγωγή, προκειμένου να υπάρχει ομαλή μετάβαση στο ζητούμενο της ερώτησης.

B4

γηγενής - γινόμενον

έσθλος - ἔσονται

μισαλλοδοξία - συναλλάγμασι

δέος - δεινοῖς

στρεβλός - ἀναστρέφεσθαι

Γ1

— Έχω τη γνώμη, είπα, ότι το στοιχείο που αναφέρεις ως ένδειξη ότι η τέχνη να γράφεις λόγους δεν είναι εκείνη που θα έκανε ευτυχισμένο όποιον θα την κατείχε, είναι βάσιμο. Αν και εγώ νόμιζα πως κάπου εδώ θα εντοπιζόταν η επιστήμη που τόσην ώρα ζητούμε. Γιατί πραγματικά οι άνθρωποι αυτοί, που γράφουν τους λόγους, μου δίνουν, Κλεινία, την εντύπωση, όταν τους συναναστρέφομαι, πως είναι κάτι παραπάνω από σοφοί, κι η τέχνη τους θεϊκή και μεγάλη. Κι αυτό δεν είναι καθόλου παράξενο: αποτελεί, βλέπεις, τμήμα της τέχνης των μάγων, ελάχιστα κατώτερη από εκείνη. Γιατί η μια, η τέχνη των μάγων, γοητεύει φίδια, φαλάγγια (=αράχνες), σκορπιούς και άλλα ζώα καθώς και αρρώστιες, ενώ αυτή γοητεύει και πείθει δικαστές, μέλη της εκκλησίας του δήμου και άλλα πλήθη.

Γ2.

φάτε

έκτῶ

τινῶν

ᾧ εὐδαιμον

ῶήθη

πεφάνθω

παλαιότερον

ᾧ κήλησι

τύχοιεν

ταῖς ἐσομέναις

Γ3α)

- μοι : δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου στό δοκείς
- εὐδαίμων: κατηγορούμενο στό τις μέσω του συνδετικού ἄν εἶη
- ἦν: ἀντικείμενο στό ζητοῦμεν
- ἐκείνης: γενική συγκριτική ἀπ' τό ὑποδεεστέρα
- οὔσα: κατηγορηματική μετοχή ἀπ' το τυγχάνει, ἀναφέρεται στο υποκείμενό του

Γ3 β) κτησάμενος: Ὑποθετική μετοχή, συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος, ἀποτελεῖ λανθάνων υποθετικό λόγο.

Επειδή στην πρόταση υπάρχει δυνητική ευκτική, θα σχηματίσει τον υποθετικό λόγο που δηλώνει ἀπλή σκέψη του λέγοντος. Επομένως:

Εἰ τις κτήσαιτο..... ἄν εἶη

**Επιμέλεια: Βασιλειάδης Σ.-Βασιλειάδου Μ. - Εσκιτζή Ρ. -
Ευθυμιάδου Ν. – Ευαγγελίδου Π. - Μπάσιου Α. - Παρασχάκη Ε. -
Σεβρής Κ. - Χατζηνικολάου Ν.**

Σχολιο: Οι ενότητες του Αριστοτέλη που επιλέχθηκαν ήταν αναμενόμενες. Ωστόσο, η ερμηνευτική ερώτηση Β2 είχε ασαφή διατύπωση γεγονός που θα μπορούσε να προκαλέσει σύγχυση στα παιδιά, ενώ η λεξιλογική άσκηση (Β4) ήταν απαιτητική.

Σε ό,τι αφορά το αδίδακτο κείμενο που επιλέχθηκε ήταν ιδιαίτερα απαιτητικό στη μετάφραση του και στους γραμματικούς τύπους που ζητήθηκαν. Οι ασκήσεις του συντακτικού(Γ3) ήταν βατές, χωρίς ιδιαίτερο βαθμό δυσκολίας.